

Чжен В.А.

Київська гімназія східних мов № 1

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА В КНР ПЕРІОДУ «РЕФОРМ ТА ВІДКРИТОСТІ» (1978–2010-ті рр.)

Метою статті є аналіз культурної політики КНР періоду модернізації, характеристика основних її етапів з 1978 до 2010-х рр.

Охарактеризовано основні документи китайської правлячої верхівки щодо збереження культурних цінностей. Розкрито ідеологічні засади, головні завдання та пріоритети китайського уряду в галузі культурної політики. Висвітлено зростання ролі культурної сфери в державній політиці Китаю періоду «реформ та відкритості». Встановлено, що партійне керівництво приділяло достатньо велику увагу відродженню та поширенню національної культурної спадщини не лише всередині країни, а й за кордоном.

Визначено основні етапи реформування культурної політики Китайської Народної Республіки з 1978 р. Встановлено, що на першому етапі (1978–1992 рр.) було визначено наявність ринку культурних продуктів і розпочато важливі реформи в законодавстві.

На другому етапі (1993–2002 рр.) розпочалось поширення традиційної китайської культури, розгортання практики формування культурної індустрії, зростання ролі морально-етичної складової культурної сфери, поширення основних моральних норм засобами культури. Удосконалювалось правове поле КРН в галузі культури задля сприяння її розвитку в ринкових умовах.

На третьому етапі реформування культурної сфери, який триває з 2003 р., китайська культура була модернізована й пристосована до ринкових умов, водночас розпочато експансію на зовнішні ринки, тим самим поширюючи засади традиційної китайської культури.

Простежено особливості розвитку культури Китаю в умовах ринкової економіки. Встановлено, що законодавчі рішення та розширення фінансування культурної сфери сприяли поживленню культурного життя КНР та поступовому перетворенню Китаю на одну з провідних держав світу в культурному полі.

Ключові слова: період «реформ та відкритості» (модернізації), культурна політика, духовна спадщина, реформи культури, культурна експансія.

Постановка проблеми. Успіх модернізаційних перетворень кожного суспільства залежить насамперед від політичних та економічних особливостей суспільства, його духовних традицій. Розв'язуючи найбільш нагальні економічні й суспільно-політичні завдання в період «реформ і відкритості», керівництво Китаю зіштовхнулось і з потребою повернення в культурний обіг людства величезної, багатотисячолітньої духовної спадщини китайського народу й одночасної модернізації китайської культури, перетворення її на конкурентоздатну на світовому ринку культурних продуктів. До розв'язання цього складного завдання органи державної влади країни від самого початку підійшли системно й стратегічно, зрештою маючи на меті перетворення Китаю на глобальну культурну державу. Однак тому передувала наполеглива робота в напрямі відродження, популяризації та поширення всередині країни, а згодом і за кордоном китайської культурно-історичної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз політики КНР щодо збереження культурних цінностей періоду «реформ і відкритості» частково репрезентований у монографії А. Абрамова [1], наукових розвідках Г. Каретіної [2], В. Кіктенка [3], Н. Турушевої [4]. Проте комплексне дослідження з окресленої проблематики відсутнє, що посилює актуальність порушеної проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз документальної бази та основних заходів керівництва Китаю зі збереження національних культурних цінностей, характеристика основних етапів культурної політики в межах періоду «реформ та відкритості».

Виклад основного матеріалу дослідження. Із самого початку модернізації китайського суспільства в грудні 1978 р. на третьому пленарному засіданні одинадцятої сесії ЦК КПК поряд із завданнями реформування економічної системи,

політичної та соціальної сфер поставлене на порядок денний і відновлення культурного життя суспільства. Першим кроком у цьому напрямі було підняття культурного рівня країни до стану, який існував перед «культурною революцією» [15]. А вже 1979 р. Ден Сяопін окреслив низку керівних принципів, що мали визначати вектор розвитку літературної і художньої творчості в Китаї в новий період. Провідними серед них були: об'єднання всіх етнічних груп Китаю на ґрунті побудови соціалізму з китайською специфікою, відродження країни та її економіки, здійснення політики реформ та відкритості, перетворення Китаю на заможну, демократичну та цивілізовану сучасну соціалістичну країну [9, с. 1]. За словами лідера нації, культура і мистецтво мали посісти гідне місце в розв'язанні цих завдань: вони повинні відображати суттєві характеристики соціалізму, дух часу й характерні риси китайського народу й суспільства. Таким чином, 1979 р. було закладено ідеологічні засади реформи виробництва сучасного китайського культурного продукту.

Національна конференція директорів закладів культури, що відбулася в лютому 1980 р., поставила завдання реформувати та модернізувати систему культурних закладів і управління ними. У «Звіті про роботу уряду» 1983 р. прем'єр-міністр Чжао Цзян зауважив, що літературну і художню систему необхідно реформувати задля сприяння процвітанню соціалістичної літератури і мистецтва, водночас необхідно поліпшити ідеологічну і художню якість творів письменників і художників [6]. Попри те, що таке завдання звучало цілком у дусі соціалістичних декларативних закликів, воно слугувало дороговказом для конкретизації кроків зі стимулювання виробництва якісного культурного продукту.

У 1985 р. Генеральна канцелярія центрального апарату Державної ради КНР затвердила документ під назвою «Думки про реформу художніх виконавських груп», розроблений і внесений на розгляд Міністерством культури КНР. Документом було визначено необхідність оптимізації складу професійних художніх виконавських груп у країні, чисельність яких у зіставленні з якістю наданих культурних послуг виявлялася надмірною, а розташування – необґрунтованим. У рамках оптимізації передбачалося, що у великих і середніх містах професійні художні виконавські колективи, а також мистецькі заклади освіти мають бути укрупнені – об'єднані, для чого країну було поділено на так звані «культурні одиниці» та зобов'язано відповідні органи місцевої

влади забезпечити належне фінансування культурної сфери.

Разом із тим було зроблено крок і до відкриття китайської культури світу. У тому ж 1985 р. Китай приєднався до конвенції ЮНЕСКО зі збереження світової культурної спадщини. Перші культурні пам'ятки на території КНР було внесено до списку об'єктів світової спадщини в 1987 році на 11-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Станом на кінець 2013 р. таких об'єктів було вже 47 [5].

У 1987 р. уперше офіційно було визнано та легалізовано існування комерційних культурних і розважальних заходів, а в 1988 р. Державна рада КНР затвердила документи «Думки щодо прискорення та поглиблення реформи системи художньої творчості» та «Кілька думок про подальше процвітання літератури і мистецтва», де конкретизовано завдання оптимізації структури мистецьких закладів та обґрунтовано необхідність структурної реформи сфери культури задля адаптації виробництва культурних продуктів до ринкових умов. Ухвалений раніше процес оптимізації функціонування художніх колективів був конкретизований з урахуванням потреби збереження й популяризації історико-культурної спадщини країни. Усебічну підтримку мали отримувати передусім ті колективи, які представляли національний художній рівень, або мали особливу історичну цінність і потребували збереження, або перебували в районах мешкання національних меншин, або були експериментальними [8, с. 96].

У 1988 р. Міністерство культури й Державна адміністрація промисловості та торгівлі видали «Повідомлення про посилення управління ринками культури» [7], в якому офіційно було висунуто концепцію культурних ринків, і водночас уточнено сферу управління ними, завдання і керівні принципи функціонування ринків культури. Цей документ знаменує офіційне визнання статусу «культурного ринку» в Китаї. У 1989 р. Державна рада схвалила створення Адміністрації ринку культури при Міністерстві культури і розпочала формування загальнонаціональної системи управління ринком культури.

Найважливіше на цьому етапі реформування культурної системи – визнання наявності ринку культурних продуктів («культурного ринку») і потреби в ньому. З поглибленням реформи економічної системи, з дедалі більшою диверсифікацією ринку поступово з'явилися й атрибути індустрії культури.

Резолюція ЦК КПК із низки важливих питань зміцнення китайської духовної цивілізації, ухвалена на шостому пленарному засіданні чотирнадцятого Центрального комітету в 1996 р., розвинула принципи реформування культурної системи. Резолюцією визнано, що «реформа культурної системи є фундаментальним виходом для процвітання і розвитку культурних починань», її метою «є підвищення життєздатності культурних починань, повна мобілізація ентузіазму працівників культури та створення більш видатних творів і пошук видатних талантів» [13].

Важливі рішення щодо подальшого розвитку культури в Китаї та розв'язання двоєдиного завдання збереження й поширення традиційної культури і водночас культурної модернізації Китаю були підняті на XIV з'їзді КПК та знайшли своє відображення в промові Ден Сяопіна, проголошеній ним під час інспекційної поїдки на південь країни. З цими подіями китайські дослідники пов'язують початок другого етапу реформування сфери культури (1993–2002 рр.).

На цьому етапі слід відзначити два знакових документа з реформування культурної системи: це матеріали «П'ятої пленарної сесії ЦК КПК з формування національного економічного і соціального розвитку», затверджені в жовтні 2000 р., та урядові «Пропозиції до річного плану» того ж року [12]. У цих документах вперше на офіційному рівні висунуто концепцію «індустрії культури» та окреслено напрями вдосконалення політики її формування й розвитку. Якщо в 1980 рр. набула легального статусу й подальшого поширення концепція «культурного ринку», то в наступне десятиліття розвинулася практика формування «культурної індустрії» як сфери, продукти якої й насичують культурний ринок.

Разом тим в інших сферах суспільного життя йде цілеспрямоване насичення їх культурною й морально-етичною компонентою. У 2000 р. Цзян Цземінь висунув гасло «управління державою за допомогою моралі» (і Де чжи го), згодом він неодноразово виступав за «посилення соціалістичного ідеологічного і морального будівництва». У вересні 2001 р. ЦК КПК видав «Програму будівництва громадянської етики» [16], де були сформульовані основні моральні норми, які слід пропагувати в суспільстві засобами не лише чистої пропаганди, а й культурними. Документом узагальнено досвід і уроки реформи культурної системи за попередні роки та констатовано, що протягом цього періоду було створено систему ринку культури, що включає ринок перформансів

у сфері культури, ринок кіно і телебачення, ринок аудіовізуальних засобів, ринок культурних розваг і ринок культурного туризму.

Реформу культурної системи, що відбувалася на другому етапі, можна охарактеризувати передусім як законотворчо-правову, адже головна увага була зосереджена на формуванні правового поля країни в галузі культури з метою сприяння її розвитку в ринкових умовах. Згідно зі статистичними даними протягом цього періоду Постійним комітетом Всекитайських зборів народних представників, Державною радою і Центральним управлінням культури були розроблені й набули чинності понад 200 законів і постанов, програмних документів або відомчих постанов, що охоплюють сценічне мистецтво, пресу і публікації, радіо і телебачення, Інтернет. Це, зокрема, «Закон про авторське право», «Положення про управління телерадіомовленням», «Положення про управління кіно», «Положення про видавниче управління», «Положення про управління аудіовізуальною продукцією», «Положення про управління друкарською діяльністю» тощо.

Переломним моментом, що закріпив ринкову успішність реформи культурної системи на другому етапі, було формування так званих «культурних груп». На початок 2002 р. було сформовано понад 70 виробничих груп у сфері культури, серед яких: Китайська радіотелевізійна група і Китайська видавнича група, які географічно охоплювали Пекін, Шанхай, Гуандун, Цзянсу, Чжецзян, Сичуань тощо. У рамках реформування кіно того ж року було відкрито понад 30 нових кінотеатрів [13].

З 2002 р. до сьогодні триває третій етап реформування сфери культури, на якому модернізована й трансформована до ринкових умов китайська культура та сучасна культурна продукція почали експансію на зовнішні ринки, зарозом цілеспрямовано «експортуючи» в країни світу глибинні основи традиційної китайської культури. Особливої інтенсивності набула підтримка розвитку культурної сфери після XVI з'їзду КПК (2002 р.), на якому в частині визначення мети, завдань, шляхів і форм культурного будівництва в країні вперше було здійснено «технологічний» поділ складників сучасної сфери культури на культурні підприємства і культурні індустрії та наголошено на граничній важливості розбудови обох. У 2004 р. рішенням ЦК КПК «Про посилення будівництва правлячої партії» висунуто концепцію «культурної продуктивності» і вперше з'явився вираз «розвиток культурно-продуктивних сил» [14].

Таким чином, у відході від марксистської ідеології було здійснено великий, принциповий і надзвичайно важливий крок: культуру було визнано продуктивною силою суспільного розвитку. Відповідно, змінилося ставлення до неї з боку державного та партійного керівництва, що відбилося на фінансовому забезпеченні культурної сфери. Відтак реформа також зробила прорив в області фінансування.

Протягом тривалого часу інвестиції і фінансування у сфері культури цілковито залежали від уряду, що був єдиним інвестиційним органом у країні. Натомість канали для інвестування приватного капіталу та іноземних інвестицій практично були відсутніми або не працювали, існуючи лише номінально. Після XVI з'їзду КПК департамент культури послідовно видав низку розпоряджень та інших директивних документів, положеннями яких було знято обмеження і введено заохочення приватних підприємств інвестувати в культурну сферу. Поступово приватні підприємства перетворилися на основне джерело інвестицій у багатьох областях культури. Згідно зі статистикою, у 2003 р. у всій країні було випущено 197 фільмів, а виробництво 60 з них проінвестовано приватними компаніями. Однак буквально за рік з понад 100 фільмів, випущених у 2004 р., уже 80% вироблені приватними підприємствами [13]. Приватні кіно- і телекомпанії перетворилися на важливий і найпотужніший складник кіно- і телеіндустрії Китаю. З поглибленням реформи культурної системи деякі культурні підприємства провели реформи системи акціонерного капіталу і домоглися фінансування на ринку капіталу.

Однак бюджетне фінансування культурної сфери, попри всі новації, з року в рік залишалось незмінним. Зростала лише частка і розмір приватних інвестицій. Так, розмір бюджетних витрат у галузі культури, освіти, науки та охорони здоров'я (це – одна бюджетна стаття) у 2001 р. склав 36,19 млрд юанів, що виявилось на 16,2% більше, ніж у попередньому році [10]. Ці кошти пішли на стра-

тегічні завдання – будівництво ключових культурних проектів, таких як комплексні культурні станції в містах і селах, книжкові магазини в сільській місцевості, безкоштовну демонстрацію фільмів у сільській місцевості. У країні відкрито 1743 безкоштовних громадських музеїв і меморіальних залів, здійснено комплексні заходи з захисту основних культурних об'єктів та ключових реліквій і нематеріальної культурної спадщини [11].

Залучення приватних інвестицій у сферу культури та перетворення культурних суб'єктів на суб'єктів господарювання дозволило спрямувати державні асигнування на створення безперешкодного й загальнодоступного користування величезною культурною спадщиною Китаю та його культурними об'єктами. З 2004 р. державні музеї, меморіальні зали та мистецькі галереї поступово запровадили систему безкоштовного відвідування. У 2005 р. розпочато будівництво загальнодержавної системи культурного обслуговування, в рамках якої реалізовано проекти створення культурних інформаційних ресурсів, сільських журналів та книгарень, проекти виробництва фільмів на сільську тематику та інші культурні проекти, спрямовані на розширення й поглиблення культурної життєдіяльності людей.

Висновки. Отже, за порівняно короткий період часу офіційна культурна політика КНР зазнала кардинальних змін. Поглиблення стратегічного курсу на розвиток «п'яти складників цивілізації» як способу перетворення Китаю на могутню культурну державу залишається головним завданням і для нинішнього лідера держави – Сі Цзіньпіня. Із його приходом до керівництва державою закладений попередниками у культурні царині курс на відродження позитивного ставлення до конфуціанства як основи для формування китайського суспільства набув нової сили й оформився як знаряддя культурної експансії Китаю та перетворення його на світового лідера засобами «м'якої сили».

Список літератури:

1. Абрамов В.А. Глобализирующий Китай: грани социокультурного измерения. Москва : Восточная книга, 2010. 240 с.
2. Каретина Г.С. Традиционная культура и процесс модернизации в Китае. *Россия и АТР*. 2009 № 4. С. 141–148.
3. Кіктенко В.О. Від революції до модернізації: стратегія та ідеологія КНР періоду реформ. *Східний світ*. 2015. № 1. С. 83–93.
4. Турушева Н.В. Позиция КПК КНР по реформированию культурной сферы (конец XX – начало XXI в.). *Вестник Томского государственного университета*. 2012. № 1. С. 106–108.
5. Объекты всемирного наследия ЮНЕСКО в Китае. Чайна Лайн. URL : <https://www.chinaline.su/info/ob-ekty-vsemirnogo-naslediya-yunesko-v-kitae> (дата звернення: 22.01.2021).

6. 1983年國務院政府工作 (Звіт про роботу уряду Державної ради КНР за 1983 рік. URL : http://big5.china.com.cn/guoqing/2012-02/15/content_24641947.htm (дата звернення 20.01.2021).
7. 1988年国务院政府工作报告 (Звіт про роботу уряду за 1988 рік). URL : http://www.gov.cn/test/2006-02/16/content_200865.htm (дата звернення 23.01.2021).
8. 李团. 如何提高艺术表演团体的市场生存能力. 艺术评论 中国艺术研究院2009年 04期. 2009. P. 96–99 (Лі Чу. Як підвищити життєздатність ринку творчих колективів. Китайська академія мистецтв. *Art Review*. № 4. 2009. С. 96–99).
9. 張西關, 洪永平. 中國文化法律法規和製度 (Норми китайського культурного законодавства та заклади культури. Пекін). 1998. 100 с.
10. 关于2000年中央和地方预算执行情况及2001年中央和地方预算草案的报告 – 2001年3月6日在第九届全国人民代表大会第四次会议上财政部部长项怀诚 (Про виконання центрального і місцевих бюджетів в 2000 р і звіт про проектах центрального і місцевих бюджетів на 2001 рік на четвертій сесії Дев'ятого Всекитайських зборів народних представників 6 березня 2001 р. URL : http://www.gov.cn/gongbao/content/2001/content_60716.htm (дата звернення 24.01.2021).
11. 2010年中央和地方预算执行与2011年预算草案报告 Про виконання центрального і місцевих бюджетів у 2010 р. URL : http://www.gov.cn/2011lh/content_1826493.htm (дата звернення 20.01.2021).
12. 中共中央关于制定国民经济和社会发展第十个五年计划的建议 (Пропозиції щодо десятої п'ятирічки соціального розвитку ЦК КПК з питань формування національної економіки. URL : http://www.gov.cn/gongbao/content/2000/content_60538.htm (дата звернення 25.01.2021).
13. 我国文化体制改革历程 (Процес реформування культурної системи Китаю. China Net). URL : <http://news.sina.com.cn/c/2006-04-03/16239518895.shtml> (дата звернення 20.01.2021).
14. 中共中央关于加强党的执政能力建设的决定 (Рішення ЦК КПК «Про посилення будівництва правлячої партії»). URL : http://www.gov.cn/test/2008-08/20/content_1075279.htm (дата звернення 20.01.2021).
15. 2017年中華人民共和國文化和旅游部文化發展統計公報 (Статистичний бюлетень з розвитку культури Міністерства культури і туризму Китайської Народної Республіки в 2017 році). *China Culture News*. 2018. 06.01.
16. 公民道德建设实施纲要 (Програма будівництва громадянської етики). URL : http://www.gov.cn/gongbao/content/2001/content_61136.htm (дата звернення 20.01.2021).
17. 舉世矚目的中國共產黨第十七次全國代表大 (XVII Національний конгрес Комуністичної партії Китаю). URL : <http://cpc.people.com.cn/BIG5/64162/64168/106155/index.html> (дата звернення 24.01.2021).

Zheng V.A. CULTURAL POLICY IN PRC DURING THE CHINESE ECONOMIC REFORM (1978–2010-S)

The article deals with the analysis of the PRC cultural policy during the modernization period. The purpose of this article is to analyze the main decisions of Chinese authorities and to characterize its stages from 1978 to 2010s.

The main government documents relative to cultural values preservation have been revealed. The ideological bases, fundamental tasks and priorities of Chinese Communist Party and government in the cultural field have been shown. The growth of cultural area in Chinese state policy during 'reform and opening-up' period has been grounded. It has been pointed out that Communist Party leaders paid a great attention to the revival and spreading of national cultural heritage not only among Chinese citizens, but also abroad.

The main stages of cultural policy reforms in Public Republic China from 1978 have been described. It is ascertained that during the first stage (1978–1992) Chinese authorities paid attention mostly to an estimation of cultural market and began important reforms in the legislation.

During the second stage (1993–2002) the spreading of traditional Chinese culture was begun, and at the same time, the development of the practice of forming a cultural industry, growth of moral and ethic components of cultural field as well as spreading of the principal moral standards were started. The PRC legal framework in the cultural field was improved for its development in the market environment.

On the third stage of cultural field reforms, which is going on since 2003, Chinese culture has been modernized and adapted to competitive business environment. At the same time cultural expansion on the foreign countries have been started as well as the spreading of the main bases of traditional Chinese cultural values.

Key words: *Chinese economic reform (modernization), cultural policy, spiritual heritage, cultural reforms, cultural expansion.*